

Dünya Dillerinde Tanrı Kavramını Karşılaman Sözcüklerin Kökenine Dair Bir Deneme

An Essay on the Origin of Words Used as the Concept of God in World Languages

Deniz Demiryakan

İstanbul/Türkiye

e-mail: demiryakan@hotmail.com

orcid: 0000-0002-3565-3314

Öz

Bu araştırma, dünya dillerindeki tanrı kavramını karşılayan sözcüklerin kökenine dair bir deneme özelliği taşımaktadır. Toplamda yüzden fazla dil araştırmaya konu edilmiş ve bu dillerdeki tanrı kavramını karşılayan sözcükler için genel ağ arama motorunun sağladığı çeviri programında kullanım sıklığı açısından ilk sırada olan sözcük baz alınmıştır. Elde edilen sözcükler önce tam liste halinde verilmiş, daha sonra ise biçim yapısı-ses yapısı özelliklerine göre yedi grupta sınıflandırılmıştır. Devamında her bir grup için bazı etimolojik değerlendirmeler verilmiş ve son aşamada da söz konusu yedi gruptaki sözcükler tek bir kökene (istisnalar hariç) anlamsal gönderimleri de dikkate alınarak indirgenmeye çalışılmıştır. Böylece bin yılları alan inançsal söylemin tekil bir varsıllığı da gözler önüne serilebilmiştir. Araştırmada bahsi geçen sözcükler, etimolojik açıdan incelendiğinden bu sözcüklerin kültürel ve mitolojik derinliklerine doğal olarak inil(e)mmiştir.

Anahtar Sözcükler: tanrı kavramı, etimoloji, sözcük değişimi, inanç

Abstract

This research has the feature of an experiment on the origin of the words that correspond to the concept of god in world languages. In total, more than a hundred languages have been the subject of the research, and for the words that meet the concept of god in these languages, the word that is in the first place in terms of frequency of use in the translation program provided by the general web search engine is taken as a basis. The obtained words were first given as a complete list, and then they were classified into seven groups according to their morphological structure - sound structure characteristics. Afterwards, some etymological evaluations were given for each group, and in the last step, the words in the seven groups were tried to be reduced to a single origin (with exceptions) by taking into account their semantic references. Thus, a singular wealth of religious discourse, which took thousands of years, was also revealed. Since the words mentioned in the research were analyzed from an etymological point of view, the cultural and mythological depths of these words could not naturally be delved into.

Keywords: concept of god, etymology, word change, faith

Atfı

Citation

Demiryakan, Deniz
(2022). Dünya
Dillerinde Tanrı
Kavramını Karşılaman
Sözcüklerin Kökenine
Dair Bir Deneme.
Babür,1: 9-22

Başvuru

Submitted

22.03.2022

Kabul

Accepted

23.04.2022

Yayın Tarihi

Publication Date

12.06.2022

0. Giriş

Dil bir iletişim aracı olmasının yanında, aynı zamanda kültür ve mitlerin, toplumsal zihniyet ve belleğin de taşıyıcısı konumundadır. Bu haliyle dil, sadece çağının bilgisini değil; her şeyin bilgisini bünyesinde barındırır. Özellikle yazı öncesi dönemler ve yazının olduğu ancak etkin kullanılmadığı dönemler için dilin bu taşıyıcılık konumu çok önemlidir. Bu durumu somutlaştırmak için dili yüzlerce vagonlu ve milyonlarca koltuklu bir tren olarak düşünelim. Bu tren her yerden geçer ve hiç durmaz. Sürekli değişir, yeni vagonlara bölünür; o vagonlardaki koltuklar da bölünerek yeni koltukları ortaya çıkarır. Bazen de tren ve/veya onu oluşturan diğer birimler bölünür. Bölünenler iç ve dış koşullara bağlı yeniden biçimlenir, bölünür. Ancak bilinmelidir ki her bir bölünme bir öncekinin izini taşır. Bu durum dilin, aynı zamanda maddesel bir gerçekliğini de düşündürür. Bir şeyin yarısı ya da aynı şeyin yarısının yarısı tümün varlıksal gerçekliğinin izlerini taşımak zorundadır. Yukarıdaki metafor üzerinden gidilecek olunursa *vagon: dil; koltuk: sözcük* denkliği söz konusu olacaktır. Peki tren bu örnekte neyi temsil edecektir? Bu sorunun cevabı olarak tren için maddesel devinimin bizzat kendisini taşıyıcılık konumuyla somutlaştırmıştır, demek yanlış olmayacaktır. Tren, her yerden; bazen tekil bir bazen de eş zamanlama ile aldığı-topladığı yolculardır. Bu yolcular, sözcük ve temsil ettiği varlık/kavram arasında nedenli-nedensiz bir ilişkinin olup olmadığı tartışmasından çok daha değerlidir. Çünkü önümüzdedir ve hazır bir dil malzemesi olarak işlenmeyi beklemektedir. Diğer bir taraftan da yolcuların kendisinden çok yanında veya daha geniş bir söylemle çevresinde oturanlar önemlidir. Böylece bir bilgi farklı biçimlerde vagon vagon taşınacaktır. Taşınmaya konu olan varlık veya kavram eğer kültürel ve/veya mitsel arıyapı ile ilişkiliyse vagonların farklı yolcularının bir varlığı ya da kavramı nasıl benzer biçimde anlamlandırdıkları da açık bir biçimde gözlemlenebilecektir. Araştırma için seçilen ve tanrı kavramını karşılayan sözcükler bu nedenle burada konu edilmiştir. Tüm insanlığın böyle soyut bir sözcüğe kültürlerarası bir etkileşimle nasıl katkıda bulunacağı da dikkat çekici bir husus olup bu durum yukarıda verilen tren metaforuyla ilgilidir. Çünkü tren kalkmak için bir eyleme ihtiyaç duyar. Bunu çoğu kez tek bir makinist yapar. O makinist, bu soyutluğu ilk kez tasarlayan ve sesbirimlerle ifade edendir. Gerisi ise vagonlar, koltuklar, koltuklara oturan yolcular ve hayal gücünün hem zenginliği hem de ne kadar sıradan oluşuyla ilgilidir.

Bundan sonraki bölümde, yüzden fazla dildeki tanrı kavramını karşılayan ve kullanım sıklığı açısından ilk sırada bulunan sözcüklerinin incelenmesine geçilecektir.¹

<i>Afrika Dili</i>	God	<i>Cava Dili</i>	Gusti Allah	<i>Fransızca</i>	Dieu
<i>Almanca</i>	Gott	<i>Cebuno</i>	Dios	<i>Frizon Dili</i>	God
<i>Arapça</i>	Allah	<i>Chicheva</i>	Mulungu	<i>Galce</i>	Duw
<i>Arnavutça</i>	Zoti	<i>Çekçe</i>	Bůh	<i>Galiçyaca</i>	Deus
<i>*Azerice</i>	Allah	<i>Çince</i>	上帝 (Shàngdì)	<i>Gücerat Dili</i>	भगवान (Bhagavāna)
<i>Baskça</i>	Jainkoa	<i>Danca</i>	Gud	<i>Gürcüce</i>	ღმერთი (ghmert'o)
<i>Belarusça</i>	Божа! (Bože)	<i>Endonezya Dili</i>	Tuhan	<i>Haiti Creole Dili</i>	Bondye
<i>Bengalce</i>	স্বষ্টিকর্তা (Sṛṣṭīkartā)	<i>Ermenice</i>	Աստված	<i>Hausa Dili</i>	Allah
<i>Boşnakça</i>	Bože	<i>*Espresantoca</i>	Dio (yapay dil)	<i>Havai Dili</i>	Ke Akua
<i>Bulgarca</i>	Бог (Bog)	<i>Estoniyaca</i>	Jumal	<i>Hrvatça</i>	Bog
<i>Burmaca</i>	ဘုရားသခံ (bhurarrshk)	<i>Farsça</i>	خدای (Xodā)	<i>Hintçe</i>	परमेश्वर (parameshva)
		<i>Felemenkçe</i>	God	<i>Hosa</i>	Kamata
		<i>Filipince</i>	Dios		
		<i>Fince</i>	Jumala		

¹ Google Çeviri: <https://translate.google.com.tr/> baz alınmıştır.

<i>İbranice</i>	אלהים (Elohim)	<i>Makedonca</i>	Боже (Bože)	<i>Slovençe</i>	Bog
<i>İgbo Dili</i>	Chineke	<i>Malaycan</i>	ᨧᨶᨳᨱᨾᨿᨦᨱᨾᨿᨦ (daivañ)	<i>Somalice</i>	Ilaah
<i>İngilizce</i>	God	<i>Malezya Dili</i>	Tuhan	<i>Sundanizce</i>	Gusti
<i>İrlandaca</i>	Dia	<i>Malta Dili</i>	Alla	<i>Svahili Dili</i>	Mungu
<i>İspanyolca</i>	Dios	<i>Maori Dili</i>	Atua	<i>Tacikçe</i>	Худо (Xudo)
<i>İsveççe</i>	Gud	<i>Marathi</i>	देव (Dēva)	<i>Tamil</i>	இறைவன் (Iraivan)
<i>İtalyanca</i>	Dio	<i>Moğolca</i>	Бурхан (Burkhan)	<i>Tatarca</i>	Алла
<i>İzlandaca</i>	Guð	<i>Nepalce</i>	भगवान (Bhagavāna)	<i>Tay Dili</i>	พระเจ้า (Phracēā)
<i>Japonca</i>	神 (Kami)	<i>Norveççe</i>	Gud	<i>Telugu Dili</i>	దేవుడు (Dēvuḍu)
<i>Kambojyaca</i>	ព្រះ (Preah)	<i>Odiya</i>	ଭଗବାନ (Bhagaban)	<i>*Türkmençe</i>	Huday
<i>Kannada</i>	ದೇವರು (Dēvaru)	<i>Özbekçe</i>	Xudo	<i>Ukraynaca</i>	Боже (Bozhe)
<i>Katalanca</i>	Déu	<i>Pencap Dili</i>	ਰੱਬ (Raba)	<i>Urduca</i>	ادخ
<i>*Kazakça</i>	Құдай (Quday)	<i>Peştuca</i>	دیادخ	<i>Uygurca</i>	ادوخ
<i>*Kırgızca</i>	Құдай (Kuday)	<i>Portekizce</i>	Deus	<i>Vietnamca</i>	Chúa Trời
<i>Korece</i>	하느님 (Haneunim)	<i>Romence</i>	Dumnezeu, Zeu?	<i>Yidce</i>	גוט (Got)
<i>Korsika Dili</i>	Diu	<i>Ruandaca</i>	Mana	<i>Yoruba</i>	Ọlórún
<i>Kuzey İskoç Dili</i>	Dia	<i>Ruşça</i>	Бог (Bog)	<i>Yunanca</i>	Θεός (Theós)
<i>Kürtçe</i>	Xwedê	<i>Samoaca</i>	Atua	<i>Zulu</i>	UNKulunkulu
<i>Laoca</i>	ພຣາຊາວ (phrachao)	<i>Sesotho Dili</i>	Molimo		
<i>Latince</i>	Deus	<i>Seylanca</i>	දේවී (devi)		
<i>Lehçe</i>	Bóg	<i>Shona</i>	Mwari		
<i>Letonca</i>	Dievs	<i>Sırpça</i>	Бог (Bog)		
<i>Litvanca</i>	Dieve	<i>Sint</i>	ادخ		
<i>Lüksemburgca</i>	Gott	<i>Slovakça</i>	Bože		
<i>Macarca</i>	Isten	<i>Slovençe</i>	Bog		
<i>Madagaskar Dili</i>	Andriamanitra	<i>Somalice</i>	Ilaah		

Tablo 1’de yüzden fazla dildeki tanrı kavramını karşılıyan sözcükler listelenmiş olup bu sözcükler yalnızca biçim ve ses yapısı bakımından benzerliklerine göre Tablo 2-8’de yüzeysel bir biçimde sınıflandırılmıştır.

A Grubu

<i>Afrika Dili</i>	God
<i>Almanca</i>	Gott
<i>Danca</i>	Gud
<i>Felemenkçe</i>	God
<i>İngilizce</i>	God
<i>İsveççe</i>	Gud
<i>İzlandaca</i>	Guð
<i>Lüksemburgca</i>	Gott
<i>Norveççe</i>	Gud
<i>Sundanizce</i>	Gusti
<i>Yidce</i>	גוט (Got)

Tablo 2. $g((o)x)d/t(t)$ biçiminde dizilim gösterenler

A grubunda yer alan on bir sözcük genellikle $g((o)x)d/t(t)$ biçiminde bir dizilim göstermektedir. Bu gruptaki sözcükler hem yapısal hem de fonetik özellikleri bakımından görüldüğü üzere büyük ölçüde benzeşmektedir.

B grubu

<i>Belarusça</i>	Божа! (Bože)
<i>Boşnakça</i>	Bože! Ünlem.
<i>Slovakça</i>	Bože
<i>Ukraynaca</i>	Боже (Bozhe)
<i>Makedonca</i>	Боже (Bože)

Tablo 3. *B/(b)ож/ž/a/e* biçiminde dizilim gösterenler

B grubunda yer alan 5 sözcük *B/(b)ож/ž/a/e* biçimde bir dizilim göstermekle birlikte yalnızca kullandıkları alfabeden kaynaklanan sesbirim farklılıklarına sahiptir. Ayrıca bu grup rahatlıkla C grubu ile birleştirilebilir.

C Grubu

<i>Bulgarca</i>	Бог (Bog)
<i>Çekçe</i>	Bůh
<i>Hırvatça</i>	Bog
<i>Lehçe</i>	Bóg
<i>Rusça</i>	Бог (Bog)
<i>Slovençe</i>	Bog

Tablo 4. *b(B)о/(x)z/(g(h))* biçiminde dizilim gösterenler

Toplamda altı sözcük bulunan C grubunda *b(B)о/(x)z/(g(h))* dizilimi söz konusudur.

D Grubu

<i>Cebuno</i>	Dios
<i>*Espretantoca</i>	Dio (yapay dil)
<i>Filipince</i>	Dios
<i>Galce</i>	Duw
<i>Galiçyaca</i>	Deus
<i>İrlandaca</i>	Dia
<i>İspanyolca</i>	Dios
<i>İtalyanca</i>	Dio
<i>Katalanca</i>	Déu
<i>Korsika Dili</i>	Diu
<i>Kuzey İskoç Dili</i>	Dia
<i>Latince</i>	Deus
<i>Letonca</i>	Dievs
<i>Litvanca</i>	Dieve
<i>Deus</i>	Deus
<i>Dumnezeu, Zeu?</i>	Dumnezeu, Zeu?
<i>Seylanca</i>	දිවි (devi)
<i>Telugu Dili</i>	దేవుడు (Dēvuḍu)
<i>Yunanca</i>	Θεός (Theós)
<i>Arnavutça</i>	Zoti

Tablo 5. *d(z)i/(x)(x)s/(v)(x)* biçiminde dizilim gösterenler

En çok sözcüğe sahip D grubunda ise yirmi sözcük bulunmaktadır. Dizilim örüntüsü de üye sayısından ötürü zordur. Birtakım ses olayları bu çeşitlenmenin ilk nedenlerindedir. İstisnalar dışında dizilim genel hatlarıyla şu şekildedir: *d(z)i/(x)(x)s/(v)(x)*

E Grubu

<i>Arapça</i>	Allah
<i>*Azerice</i>	Allah
<i>Cava Dili</i>	Gusti Allah
<i>Hausa Dili</i>	Allah
<i>İbranice</i>	אלהים (Elohim)
<i>Malta Dili</i>	Alla
<i>Somalice</i>	Ilaah
<i>Tatarca</i>	Алла
<i>Tamil</i>	இறைவன் (Iraivan)

Tablo 6. a(t)lla(x)h/(0) biçiminde dizilim gösterenler

Arapçanın da içinde bulunduğu E grubunda toplam dokuz sözcük bulunmaktadır. Ayrıca hem bu grupta hem de diğer gruplarda Türkçenin çağdaş lehçelerine ‘*’ işareti konularak sözcüğün alıntı olduğu vurgulanmak istenmiştir. Türk diline ait olan tanrı sözcüğü için etimolojik bir değerlendirme ise başka bir araştırmanın konusu olmalıdır. Bu gruptaki sözcüklerin dizilimi a(t)lla(x)h/(0) bu şekildedir.

F Grubu

<i>*Özbekçe</i>	Xudo
<i>Sint</i>	ادخ
<i>Tacikçe</i>	Худо (Xudo)
<i>*Türkmençe</i>	Hudaý
<i>*Uygurca</i>	ادوخ
<i>*Kazakça</i>	Құдай (Quday)
<i>*Kırgızca</i>	Құдай (Quday)
<i>Farsça</i>	دندوادخ
<i>Peştunca</i>	دیادخ
<i>Kürtçe</i>	Xwedê

Tablo 7. X(k)udo/(a(x))(x) biçiminde dizilim gösterenler

F grubunda Özbekçe, Türkmençe, Kazakça ve Kırgızca görüleceği üzere bu alıntı sözcükle tanrı kavramını karşılamaktadır. Bu sözcüklerin Latin alfabesine aktarılırken yazının başında bahsedilen genel ağ sayfasının transkriptine tamamen uyulmuştur. Gruptaki sözcükler X(k)udo/(a(x))(x) biçiminde bir dizilim sergilemektedir.

G Grubu (Diğer Sözcükler)

<i>Baskça</i>	Jainkoa	<i>Gürcüce</i>	ღმერთი (ghmertio)	<i>Malezya Dili</i>	Tuhan (kautan)
<i>Bengalce</i>	সৃষ্টিকর্তা (Sṛṣṭīkartā)	<i>Haiti Creole Dili</i>	Bondye	<i>Maori Dili</i>	Atua (kuatan)
<i>Burmaca</i>	ဘုရားသခ (bhurarrshk)	<i>Havai Dili</i>	Ke Akua	<i>Moğolca</i>	Бурхан (Burkhan)
<i>Chicheva</i>	Mulungu	<i>Hintçe</i>	परमेश्वर (parames- hva)	<i>Nepalce</i>	भगवान (Bhagavāna)
<i>Çince</i>	上帝 (Shàngdì)	<i>Hosa</i>	Kamata	<i>Odiya</i>	ଭଗବାନ (Bhaga- ban)
<i>Endonezya Dili</i>	Tuhan	<i>İgbo Dili</i>	Chineke	<i>Ruandaca</i>	Mana
<i>Ermenice</i>	Աստված (Astvats) ;Asur	<i>Japonca</i>	神 (Kami)	<i>Samoaca</i>	Atua
<i>Estonyaca</i>	Jumal	<i>Kamboçyaca</i>	ព្រះ (Preah)	<i>Shona</i>	Mwari
<i>Fince</i>	Jumala	<i>Korece</i>	하나님 (Haneunim)	<i>Svahili Dili</i>	Mungu
<i>Gücerat Dili</i>	ਭਗਵਾਨ (Bhaga- vāna)	<i>Laoca</i>	ພະເຈົ້າ (phrachao)	<i>Tay Dili</i>	พระเจ้า (Phraccā)
		<i>Macarca</i>	Isten	<i>Vietnamca</i>	Chúa Trời
		<i>Madagaskar Dili</i>	Andriamanitra	<i>Yoruba</i>	Ọlọrun
				<i>Zulu</i>	UNkulunkulu
				<i>Sesotho Dili</i>	Molimo

Tablo 8. A, B, C, D, E ve F gruplarından herhangi birine yerleştirilemeyenler

G grubunda yer alan otuz altı sözcüğe yüzeysel bir şekilde yaklaşıldığında bu sözcüklerin A, B, C, D, E ve F gruplarından herhangi birine yerleştirilemeyeceği anlaşılmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde de değinilen sözcüklerin bölünmesi ve bu bölünme sonrası yeni bilgilere ad olması meselesi ne kadar eskiyse sözcüğün temel kökenden o denli uzaklaşmış olabileceği de önemli bir gerçektir. Zaten, bu grupta yer alan sözcüklerin önemli bir bölümünün A, B, C, D, E ve F gruplarından birisinin üyesi olduğu yazının ilerleyen bölümlerindeki etimolojik değerlendirmeler sonrasında rahatlıkla görülebilecektir.

1. A, B, C, D, E ve F Gruplarının Sesbirim Diziliminin Etimolojisi

Bu başlık altında, tanrı sözcüklerinin sınıflandırılmasından oluşan beş grubun sesbirim dizilimleri çerçevesinde etimolojisi yapılacaktır. Bu eylem sırasında grupların benzerliği veya farklılığı görmezden gelinecek olup bu tip değerlendirmeler 2. başlık altında yapılacaktır.

1.1. *g((o)x)d/t(t)* diziliminin etimolojisi

Bu dizilim için aşağıda birbirleriyle büyük ölçüde benzerlik gösteren etimolojik açıklamalardan dört alıntı yapılmıştır:

Webster: \God\ (g[o^]d), n. [AS. god; akin to OS. & D. god, OHG. got, G. gott, Icel. gu[eth], go[eth], Sw. & Dan. gud, Goth. gup, prob. orig. a p. p. from a root appearing in Skr. h[=u], p. p. h[=u]ta, to call upon, invoke, implore. [root]30. Cf. Goodbye, Gospel, Gossip.]

1. A being conceived of as possessing supernatural power, and to be propitiated by sacrifice, worship, etc.; a divinity; a deity; an object of worship; an idol..
2. The Supreme Being; the eternal and infinite Spirit, the Creator, and the Sovereign of the universe; Jehovah (e-DİC).

Catholic Encyclopedia: (Anglo-Saxon God; German Gott; akin to Persian khoda ...)The root-meaning of the name (from Gothic root gheu; Sanskrit hub or emu, “to invoke or to sacrifice to”) is either “the one invoked” or “the one sacrificed to.” From different Indo-Germanic roots (div, “to shine” or “give light”; thes in thessasthai “to implore”) come the Indo-Iranian deva, Sanskrit dyaus (gen. divas), Latin deus, Greek theos, Irish and Gaelic dia, all of which are generic names; also Greek Zeus (gen. Dios, Latin Jupiter (jovpater), Old Teutonic Tiu or Tiw (surviving in Tuesday), Latin Janus, Diana, and other proper names of pagan deities. The common name most widely used in Semitic occurs as ‘el in Hebrew, ‘ilu in Babylonian, ‘ilah in Arabic, etc.; and though scholars are not agreed on the point, the root-meaning most probably is “the strong or mighty one” (e-NEW).

Oxford English Dictionary: “god (gpd). Also 3-4 godd. [Com. Teut.: OE. god (masc. in sing.; pl. godu, godo neut., godas masc.) corresponds to OFris., OS., Du. god masc., OHG. got, cot (MHG. got, mod.Ger. gott) masc., ON. goð, guð neut. and masc., pl. goð, guð neut. (later Icel. pl. guðir masc.; Sw., Da. gud), Goth. guþ (masc. in sing.; pl. guþa, guda neut.). The Goth. and ON. words always follow the neuter declension, though when used in the Christian sense they are syntactically masc. The OTeut. type is therefore *guðom neut., the adoption of the masculine concord being presumably due to the Christian use of the word. The neuter sb., in its original heathen use, would answer rather to L. numen than to L. deus. Another approximate equivalent of deus in OTeut. was

*ansu-z (Goth. in latinized pl. form anses, ON. pss, OE. Ós- in personal names, ésa genit. pl.); but this seems to have been applied only to the higher deities of the native pantheon, never to foreign gods; and it never came into Christian use.

The ulterior etymology is disputed. Apart from the unlikely hypothesis of adoption from some foreign tongue, the OTeut. *gubom implies as its pre-Teut. type either *ghudho-m or *ghutó-m. The former does not appear to admit of explanation; but the latter would represent the neut. of the passive pple. of a root *gheu-. There are two Aryan roots of the required form (both *glheu, with palatal aspirate): one meaning ‘to invoke’ (Skr. hū), the other ‘to pour, to offer sacrifice’ (Skr. hu, Gr. χέειν, OE. yéotan YETE v.). Hence *glhutó-m has been variously interpreted as ‘what is invoked’ (cf. Skr. puru-hūta ‘much-invoked’, an epithet of Indra) and as ‘what is worshipped by sacrifice’ (cf. Skr. hutá, which occurs in the sense ‘sacrificed to’ as well as in that of ‘offered in sacrifice’). Either of these conjectures is fairly plausible, as they both yield a sense practically coincident with the most obvious definition deducible from the actual use of the word, ‘an object of worship’.

Some scholars, accepting the derivation from the root *glheu- to pour, have supposed the etymological sense to be ‘molten image’ (= Gr. χρυγόν), but the assumed development of meaning seems very unlikely (e-OX).

Amerikan Heritage Dictionary: NOUN: 1. God a. A being conceived as the perfect, omnipotent, omniscient originator and ruler of the universe, the principal object of faith and worship in monotheistic religions. b. The force, effect, or a manifestation or aspect of this being. 2. A being of supernatural powers or attributes, believed in and worshiped by a people, especially a male deity thought to control some part of nature or reality. 3. An image of a supernatural being; an idol. 4. One that is worshiped, idealized, or followed: Money was their god. 5. A very handsome man. 6. A powerful ruler or despot.

ETYMOLOGY: Middle English, from Old English. See gheu-: in APPENDIX I APPENDIX I: ENTRY: gheu()-

DEFINITION: To call, invoke. Oldest form *heu()-, becoming *gheu()- in centum languages. Suffixed zero-grade form *ghu-to-, “the invoked,” god. a. god, from Old English god, god; b. giddy, from Old English gydig, gidig, possessed, insane, from Germanic *gud-iga-, possessed by a god; c. götterdämmerung, from Old High German got, god. a-c all from Germanic *gudam, god. (Pokorny hau- 413.) (e-BAR).

Yukarıdaki alıntılarda *g((o)x)d/t(t)* diziliminin etimolojisi için ortaklık gösteren iki köken bulunmaktadır. Bunlardan ilki *gheu-* “çağırarak, istemek”; “kurban etmek için istemek” eylemidir. Diğeri ise yine Hint-Avrupa dil ailesinin ortak köklerinden *ghu-to-* “dökmek” eylemidir. Yukarıdaki alıntılara bakılırsa ikinci öneri Hint-Avrupa dilcilerince pek de rağbet görmemiştir. A grubundaki sözcüklerin “çağırarak ve istemek yoluyla bir şey dilemek”, “yüce bir varlığa itaat etmek”, “ona bağlılığını göstermek için kurbanlar armağan etmek” anlamları söz konusudur. “dökmek” anlamıyla bağlantısı ise büyük bir olasılıkla erimiş bir anlamsal kaymanın sonucudur. Bu madde için buraya kadar olan bölümde yalnızca *g((o)x)d/t(t)* diziliminin kendi etimolojisi yapılmış olup temel kökenle bağlantısı ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

1.2. Б/(b)ож/ža/e ve б(Б)о/(x)z/(g(h)) dizilimlerinin etimolojisi

Daha önce de dile getirildiği üzere bu iki dizilim aynı başlık altında değerlendirilecektir: Her iki dizilimin de etimolojik kökeni, Farsça? *baga* “iyilik, zenginlik ve doğaüstülük” sözcüğünün Slav tanrısı ile ilişkilendirilmiş biçimidir. Son dönemlerde yapılan dilbilimsel çalışmalar dillerdeki tanrı sözcüklerinin varsıl, varsıllık sunan; lider, üst gibi bir anlam alanı çerçevesinde dini terminolojide bir dizi İskit-İran alıntı kelimelerinin varlığını doğrulamıştır (Gieysztor 1982:35). Bu sözcüğe ek olarak Slav dillerindeki diğer bir tanrı adı *Swaroga* “parıltı, gökyüzü, mavi ışık; güneş” Farsçadan alınmış bir sözcük gibi görünmektedir (Blelawski 1986:449). “parıltı”, “gökyüzü”, “mavi ışık” ve “güneş” gibi anlamların tanrı kavramına karşılık gelen sözcüklerin önemli bir bölümünde bulunması ayrıca dikkat çekidir.

Aleksander Brückner de *Słownik Etymologiczny Języka Polskiego*'da bu dizilimlerle ilgili sunları yazmıştır:

Tanrı sözcüğü, başlangıçta “mutluluk, refah” (Hintçe *bhagas*, aynı kökende *bhajati* “bağışlar”); dolayısıyla “zengin” anlamına gelmekteydi. Buna ek olarak bu sözcük *Mukaddes Kitap*'ta “tahılların büyük miktarına sahip olmaktan doğan zenginlik” ile tüm “gelir, mülk” vb. sözcüklerin de kaynağıdır. Hintçede *bhagas*, tanrılar için takma ad olarak da kullanılmaktaydı. Halihazırda Persçede *baga* “tanrı” sözcüğü bulunmaktaydı. Slav dillerindeki bu sözcük iddia edildiği gibi Farsçadan alıntı değildir. Çünkü Pers ve Slavlar arasında bilinen bir bağlantı söz konusu değildir. Büyük olasılıkla aynı kökten doğan ve birbirinden habersiz gelişen bir sözcük olmalıdır (1927:350).

Brückner'in verdiği anlamlara bakarak bu dizilimlerdeki sözcüklerin oldukça eski bir kökene ait olduklarını söylemek araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Özellikle inançlar tarihi açısından bakılacak olunursa Hintçedeki kanıtlar ayrıca dikkat çekmektedir. *bhagas* sözcüğünün biçimsel ve sesbirimsel değerlendirilmesi ayrıca ilerleyen bölümlerde yapılacaktır.

1.3. d(z)i/(x)(x)s/(v)(x) diziliminin etimolojisi

Bu dizilimin Proto-Hint-Avrupa dillerindeki kökeni *dyeu-* “parlamak, ışık saçmak”tır. Yine bu kökenden türeyen “gökyüzü”, “cennet” anlamındaki sözcükler ile tanrı kavramına karşılık gelen sözcükler kullanım sıklığı en çok olan sözcükler arasındadır. Dizilimin etimolojik incelemesini biraz daha derinleştirmek gerekirse genel kabule göre kökeni Sanskritçede *deva* “tanrı” (aslında kelimenin tam anlamıyla “parlayan tanrı”); *diva* “süren, süregelen”; Avestan dilinde *dava-* “ruh, iblis”; Latince “gün”; *deus* “tanrı”, Galcede *div*, “gün”; Ermenicede *tiv* “gün”; Litvanya dilinde *dievas*, “tanrı” *diena* “gün”; Eski Kilise Slav dininde (Old Church Slavonic) ve Lehçede *dni*, Rusçada aynı anlamla “gün”; Eski İskandinav dillerinde *tívar* “tanrılar”; Eski İngilizcede *tig*, “bir tanrı adı” (e-ETY).

1.4. a(t-i)lla(x)h/(0) diziliminin etimolojisi

Bu dizilimin etimolojisi için İSAM'dan alıntılanan bölüm aşağıdaki gibidir.

Allah kelimesinin etimolojisi üzerinde İslâm bilginleri, Arap dili uzmanları ve müsteşrikler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kelimenin herhangi bir kökten türemiş olmayıp sözlük mânası taşımadığı ve gerçek mâbudun özel adını teşkil ettiği, yahut sözlükte bir anlamı olsa bile gerçek mâbuda ad olunca bu anlamı kaybettiği genellikle benimsenmektedir. Bununla birlikte onun çeşitli köklerden türemiş olabileceğini söyleyenler de vardır. Bu ikinci grubun görüşleri şöyle özetlenebilir:

a) **İlâh** kelimesinden türemiş olup başına harf-i ta'rif getirilmiş, bir

taraftan **el-ilâh** şeklinde dildeki yerini almışken diğer taraftan kullanım sırasında dile kolaylık sağlamak amacıyla asıl kelimenin hemzesi kaldırılmış, lâmlar birleştirilmiş (idgam) ve azamet ifade eden kalın bir ses verilerek **Allah** tarzında okunmuştur. İlâh kelimesi ise “kulluk etmek” mânasındaki **elehe-ye’lehu** veya “hayret ve şaşkınlık içinde kalmak, gönülden bağlanıp sığınmak” anlamındaki **elihe-ye’lehu** ve **velihe-yevlehu** kökünden ism-i mef’ûl mânasında bir masdar olup “tapınılan, yüceliğinin karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanılıp sığınılan” mânalarını ifade eder. Ancak ilâh, hak mâbud için olduğu gibi bâtil tanrılar için de kullanılmıştır.

b) “Gizlenmek, duyu idrakinin fevkinde olmak” anlamındaki **lâhe-yelihu** kökünden **leyh** → **lâh** kelimesinden türemiş olup “duyu idrakinin ötesinde bulunan” demektir. Lâh kelimesinin başına harf-i ta’rif getirilerek lâmlar birleştirilmiş ve Allah kelimesi elde edilmiştir.

c) Daha çok yabancı yazarların gösterdiği bir temayüle göre Allah lafzı, Câhiliye Arapları’nın putlarından olan el-Lât (تاللا) veya Ârâmîce **elâhâ** (الاله) kelimelerinden alınmıştır (e-İSAM).

Britanica’daki etimolojik çözümlene ise şu şekildedir:

Etymologically, the name Allah is probably a contraction of the Arabic al-Ilâh, “the God.” The name’s origin can be traced to the earliest Semitic writings in which the word for god was il, el, or eloah, the latter two used in the Hebrew Bible (Old Testament). Allah is the standard Arabic word for God and is used by Arabic-speaking Christians and Jews as well as by Muslims. The association of the word specifically with Islam comes from the special status of Arabic as the language of Islam’s holy scripture, the Qur’ân: since the Qur’ân in its original language is considered to be the literal word of God, it is believed that God described himself in the Arabic language as Allâh. The Arabic word thus holds special significance for Muslims, regardless of their native tongue, because the Arabic word was spoken by God himself. Allah is the pivot of the Muslim faith. The Qur’ân stresses above all Allah’s singularity and sole sovereignty, a doctrinal tenet indicated by the Arabic term tawhîd (“oneness”). He never sleeps or tires, and, while transcendent, he perceives and reacts to everything in every place through the omnipresence of his divine knowledge. He creates ex nihilo and is in no need of a consort, nor does he have offspring. Three themes preponderate in the Qur’ân: (1) Allah is the Creator, Judge, and Rewarder; (2) he is unique (wâhîd) and inherently one (aḥad); and (3) he is omnipotent and all-merciful. Allah is the “Lord of the Worlds,” the Most High; “nothing is like unto him,” and this in itself is to the believer a request to adore Allah as the Protector and to glorify his powers of compassion and forgiveness (e-BRT).

Diğer bir taraftan, *elohim* sözcüğünün etimolojisi ile ilgili görüşler şu biçimdedir:

A name of God in the Bible, c. 1600, from Hebrew, plural (of majesty?) of Eloh “God” (cognate with Allah), a word of unknown etymology, perhaps an augmentation of El “God,” also of unknown origin. Generally taken as singular, the use of this word instead of Yahveh is taken by biblical scholars as an important clue to authorship in the Old Testament, hence Elohist (1830; Elohist is from 1841), title of the supposed writer of passages of the Pentateuch where the word is used (e-ETY1).

allah sözcüğünün kökeni hakkında daha etkili bir değerlendirme yapılabilmesi için *elohim* sözcüğünün etimolojik çözümlemesinin yapılması gerekmektedir. Genel olarak *elohim* sözcüğünün *eloah* sözcüğünden türetildiği düşünülmektedir. *eloah* sözcüğü, Kuzebatı Semitik dillerindeki *el* kökünün genişletilmiş bir biçimidir. *eloah* (הוהא) ve *el* (אֵל) sözcükleri tür adı olabilecekleri gibi aynı zamanda özel ad (bir tanrı özel adı) da olabilir. *elohim* sözcüğünün etimolojik kökeniyle ilgili İbranice dışında tam bir akrabalık Ugaritik dillerde *'Ihm* sesbirim diziliminde görülebilmektedir. *el* kökünün sözcük ailesinde Aramice *'elāhā* ve Süryanice *alaha* “tanrı” ve Arapça *'ilāh* “tanrı, tanrısız” (veya tanrı olarak Allah) bulunur. Bu kökenden doğan sözcükler genellikle “güçlü olmak” ve/veya “önde olmak” anlamlarına gelirler (Van der Toorn vd. 1999:274, 352-353).

1.5. X(k)udo/(a(x))(x) diziliminin etimolojisi

Kuzey Mezopotamya'dan gelen Hurri metinlerinde (MÖ 3.yy.ın 2. yarısında), “övmek, yüceltmek” anlamına gelen **xud*, *ħud* <ħu-u-tu-> filinin *khoda* ile ilgili olduğunu görülmektedir (Fournet & Allan 2010:89). Bu açıklamalar çerçevesinde yaklaşıldığında bu dizilimin kökeni Proto-Hint-Avrupa *gǵ^hua-u* (**gǵ^huehu-*) “aramak, çağırmak” eylem kökleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Farsçada (*huda*) خد “kral” veya “tanrı” anlamına gelen, önceleri Ahura Mazda (Farsçada “tanrı” anlamında kullanılan bir sözcük) için kullanılan bu dizilim, bugün yalnızca Farsça konuşanlar tarafından İslam'da *Tanrı* için kullanılan Bengalceden veya Urduçadan alıntılanmış bir dizilimdir. Bu dizilimde de diğerlerinde olduğu gibi “kral, üstün, en üstün” vb. anlamları bulunmaktadır.

1.6. Tanrı kavramını karşılayan diğerleri grubundaki sözcüklerin bazıları üzerine kısa etimolojik değerlendirmeler

Bu başlık altında G grubunda yer alan sözcükleri tek olarak veya ilişkili olduğu diğer sözcüklerle birlikte değerlendirerek bu sözcüklerin etimolojisi hakkında kısaca değerlendirmeler yapılacaktır:

Tuhan, Ke Akua, Tuhan, Atua: Maori, Hawaii, Samoalar gibi halkların tanrı ve tanrıya ait ruhları anlatmak için kullandıkları sözcüklerdir. Buradaki sözcüklerin kavramsal olarak karşılığı güç veya “gücün sahibi olan kimse”dir. Bugün, bu sözcükler aynı zamanda kavramsal olarak tek tanrılı dinler için kullanılmaya devam etmektedir (George 2008:22-23)

Bu sözcüklerin X(k)udo/(a(x))(x) dizilimiyle ilişki olduğu hem biçimsel hem de anlamsal açıdan gözlemlenebildiğinden F grubunda yer almalıdır.

Jainkoa, Jumal, Jumala: Tanrı sözcüğünün Fin-Ural dil ailesinde *juma* ortak kökünden türetildiği genellikle kabul edilir. Bu kökenden doğan ve benzer anlamlar taşıyan sözcüklere Ural dillerinin bazı lehçelerinde de rastlanır: *ĕндол* (*jondol*) “yıldırım, ateş, aydınlık vb.” Yine aynı lehçelerde 17. yüzyıla tarihlendirebileceğimiz kaynakta Hıristiyanlık öncesi bir tanrı adı olarak *Jumishipas* bahsedilir. Bunun tam anlamı belirsiz olsa da sözcük kök ve eklerine ayrıldığında şu birimler ortaya çıkmaktadır: *ши* (*ji*) “güneş”, *пас*(*pas*) “yaşam” (SSAES).

Bu sözcüklerin kökeniyle ilgili diğer bir yaklaşım ise şudur: Sanskritçe *dyumān* “göksel; parlayan” (Vainik 2014:1-34).

Her iki köken denemesinde de ortak olan şey sözcüklerin anlamsal alanıdır. Araştırmanın sınırları açısından fonetik değişimlere uzun uzun değinmek mümkün olmayacağından sözcük; ister Sanskritçe bir kökten isterse de Fin-Ural dillerine ait bir kökten gelmiş olsun, bu

sözcüklerin $d(z)i/(x)(x)s/(v)(x)$ diziliminde olduğu düşünülebilir.

Molimo: *mo-* “kişi, insan” anlamı veren ön ek ile (*h*)*olimo* sözcüğünün birleşiminden oluşmuştur: “gökyüzünde olan kişi”. Bu dile özgü bir kural olarak orta hecedeki /l/ sesbirimi /d/ türevindedir (e-LEX 13.04.2021). Bu bilgiler ışığında sözcüğün diziliminin $h(k)udo/(a(x))(x)$ biçiminde olduğu varsayılabilir.

하느님 (Haneunim): 하늘 (*haneul* “gökyüzü, yukarı”) + 님 (*nim* “kral, üstün kişi”)

Bu bilgiler ışığında sözcük diziliminin $h(k)udo/(a(x))(x)$ biçiminde olduğu yorumu daha önceki sözcüklerden ötürü yapılabilir.

Bu sözcüğe benzer bir şekilde *olörün*’da şu biçim söz konusudur: *olu* “kral, efendi” + *örün* “gökteki”. Ayrıca **Chúa Tròi** de benzer durum dikkat çekmektedir: *chúa* “kral, efendi”; *tròi* “gökyüzü” (e-LEX1).

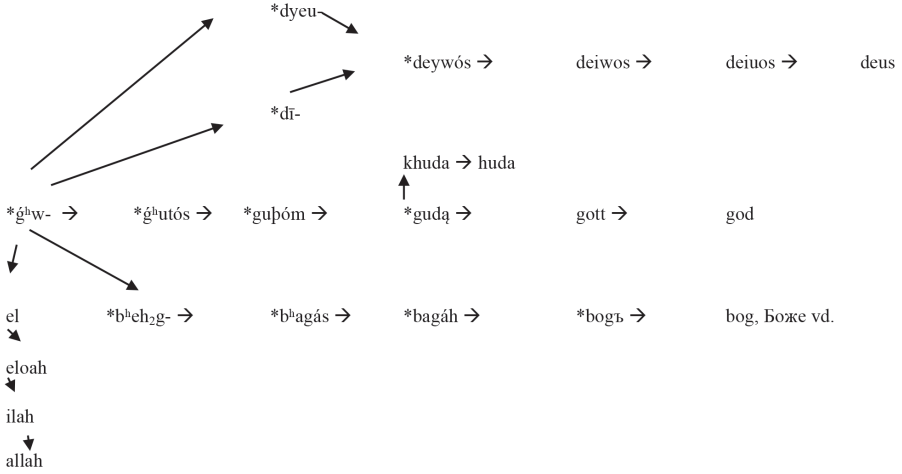
Бурхан (Burkhan), भगवान (Bhagavāna), ଭଗବାନ, (Bhagaban) ભગવાન (Bhagavāna), Andriamanitra, परमेश्वर (parameshva), พระเจ้า (Phracêā), ဗုဒ္ဓဇော် (phracho) ဘုရားသခဲ (bhurarrshk) সৃষ্টিকর্তা (Sṛṣṭikartā), ព្រះ (Preah) : Çeşitli fonetik geçmişlere sahip olsalar da aynı kökten türeyen bu on bir sözcüğün etimolojik değerlendirmesinde *bhagvan*, *bhagwan* veya *bhagavan* sözcükleri dikkat çekmektedir. *bhagvan*, *bhagwan* veya *bhagavan*, Hintçede “kutsanmış, yüceltilmiş”; “kral”, “üstün kişi”; “tanrı” gibi anlamlar taşıyan bir sözcüktür. Hinduizm’de *bhagvan*, tarih boyunca ruhani bir kavram olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Budizm’de, *bhagvan*, *buda*’nın statüsünü gösteren ilk sözcüksel kullanımdır (Daniélou 2000: 36). Doğal olarak bu tanrı adlarının kökenini yalnızca bu sözcüğe indirgemek eksik olacaktır. Hem kökensel hem de anlamsal olarak buradaki dizilimin $B/(b)oj/ža/e$ ve $b(B)o/(x)z/(g(h))$ biçiminde olduğu görülmektedir.

2. A, B, C, D, E ve F Gruplarının Sesbirim Dizilimlerinin Anlam Alanları ve Bu Dizilimler İçin Tek Köken Denemesi

Grup	Dizilim	Anlam Alanı
A	$g((o)x)d/t(t)$	çağırarak; istemek, kurban etmek için istemek; baba; üstün kişi vb.
B	$B/(b)oj/ža/e$	kral; üstün kişi; kutsanmış; yüceltilmiş; parlıtı; iyilik; zenginlik; parlıtı; gökyüzü; mavi ışık; güneş vb.
C	$b(B)o/(x)r/(g(h))$	kral; üstün kişi; kutsanmış; yüceltilmiş; parlıtı; gökyüzü; mavi ışık; güneş vb.
D	$d(z)i/(x)(x)s/(v)(x)$	parlamak; ışık saçmak; gün, yirmi dört saat; yüksek(te olan); dev? vb.
E	$a(t-i)lla(x)h/(0)$	gök; gökteki; üstün kişi vb.
F	$h(k)udo/(a(x))(x)$	aramak; çağırarak; kral; üstün; en üstün vb.

Tablo 9. Sesbirim dizilimlerinin anlam alanları

Buraya kadar olan etimolojik değerlendirmeler sonrasında olası ortak kökene dair varsayımsal grafik aşağıdaki gibidir:

Tablo 10. Tek köken denemesi

Yukarıdaki altı dizilimin anlam alanları bir arada düşünüldüğünde çok küçük farklılıklar dışında neredeyse benzer bir anlam alanına sahip oldukları görünmektedir. Anlam ve onun tipolojik özellikleri, ilgili sözcükler hakkında bilgi elde etme açısından oldukça önemlidir. Öyle ki anlam, maddesel olarak sözcük kökeninin (hatta tek tek sesbirimlerinin) izlerini taşır. Bu izler, yazının olmadığı dönemler için metinlerde izlenemeyen sözcük gelişimlerinin yorumlanabilmesinde oldukça işlevseldir. Bu araştırmada da en başından beri izlenen yol anlam ve onun alanıyla biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Doğal olarak, anlam izlerini takip etmek bir yandan da evrensel fonetik değişimleri işe katmayı gerektirecektir. Konuşma dili, yazı diline göre oldukça savruk ve kuralıdır. Bu savrukluk ve kuralı fonetik değişikliklerle aynı sözcük kökeninin onlarca türevine neden olacaktır. Tablo 10’da örneklendirilen durum bunun bir örneğidir. Dil biriminin bu duruma gelmesi birdenbire olmaz. Bu değişim aşama aşama olur ve söz konusu dil birimi başlangıçtaki anlamından süreç içinde uzaklaşır. Bu uzaklaşma, dil biriminin başlangıçtaki anlamıyla ilişkisinin bulanıklaşmasına neden olur. Dili konuşanlar, şu anda kullandığı dil biriminin-birimlerinin hep aynı olduğu algısına kapılır. Oysa dilin bu birimleri, süreç içinde farklı yer ve zamanlarda birçok etken ile birlikte anlam yapılarında, anlam alanlarında bazı değişikliklere uğramıştır. Değişiklikler de dil birimlerinin eğrilemeli anlamlara ulaşmasını sağlamıştır. Tüm bu karmaşık sürece odaklanan bu araştırmada da tanrı kavramını karşılayan sözcüklerin başlangıçta “gökyüzü” ve “yukarı” ile ilgili olması, devamında bu kavramların “baba”; “kral”; “üstün kişi” vb. anlamlarına ulaşarak nihayetinde tanrı anlamına gelmeleri bundandır. Bu kökenin anlamlarından biri de kuşkusuz “çağırma”; “istemek”; “dilemek” vb.dir. Hatta ilgili maddelerde bu kökenin bir anlamının da “dökmek; bir şeyin akışı” olduğu dile getirilmişti. Her ikisinde de kökenin birincil anlamı üzerine kurulmuş eğrilemeli yorumlar olmalıdır. Bir tanrıdan bir şey dilemek, istemek ve ona kurban keserek kan akıtmak! tanrı kavramını karşılayan sözcüklerin temel kökeni olamayacaktır.

Son olarak, araştırmamızın başında öne sürdüğümüz metafora yeniden dönecek olursak; tren kalkmak için bir eyleme ihtiyaç duyar. Bunu çoğu kez tek bir makinist yapar. O makinist, bu soyutluğu ilk kez tasarlayan ve sesbirimlerle ifade edendir. Gerisi ise vagonlar, koltuklar, koltuklara oturan yolcular ve o yolcuların hayal gücünün hem zenginliği hem de ne kadar sıradan oluşuyla ilgilidir. Bu sıradanlık, anlam tipolojisi için düşünüldüğünde olumsuz bir çıkarım yapmak için değil; anlamın ne denli evrensel değerler üzerine oturduğunu gözlemlemek için bu araştırmada betimlenmeye çalışıldığı gibi birebirdir. Benzerlikler, özellikle dilbilim temelinde düşünülecek olunursa farklılıklardan çok daha önemli bir varsıllığı işaret etmektedir. Böylece anlamlandırma; sözcüğün hem biçimsel hem de anlamsal kökenine inildiğinde, insanlığın ortak tarihinin bir santraç oyun tahtası üzerinde, sadece vezir ve şahın değil; piyonlar dahil olmak üzere tüm taşların altmış dört karelik zeminde sonsuz sayıdaki hareketlerinin sonucudur.

3. Kaynakça

- AHDEL: The American Heritage Dictionary Of The English Language. Ed. Morris, W. (1973). New York: American Heritage Publishing Co.
- Birnbaum, H. & Merrill, P. T. (1971-1982). *Recent Advances In The Reconstruction Of Common Slavic*. Columbus: Slavica Publishers.
- Brückner, A. (1927). *Słownik Etymologiczny Języka Polskiego*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza.
- Bosworth, J. (1983). *An Anglo-Saxon Dictionary* Ed. Toller, T. N. Oxford: Oxford University Press.
- Derksen, R. (2008). *Etymological Dictionary Of The Slavic Inherited Lexicon*. Boston: Brill.
- Ed. George, A. Vd. (2008). *Paths To The Divine: Ancient And Indian, Indian Philosophical Studies*. : Council For Research In Values & Philosophy
- Finch, G. (1988). *Linguistic Terms And Concepts*. New York: Palgrave.
- Forchheimer, P. (1953). *The Category Of Person In Language*. Berlin: Walter De Gruyter & Co.
- Hoad, T. (1993). *The Concise Dictionary Of English Etymology*. Oxford: Oxford University Press.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ed. Toorn, K. V. Der Vd. (1999). *Dictionary Of Deities And Demons In The Bible* (Revised 2nd Edition) Boston: Brill.
- Lieberman, A. (2007). *An Analytic Dictionary Of English Etymology*. London: University Of Minnesota Press
- Penney, J. (2004). *Indo-European Perspectives*. New York: Oxford University Press.
- Partridge, E. (2006). *A Short Etymological Dictionary Of Modern English*. London And New York: Routledge.
- Jakobson, R. (2002). *The Sound Shape Of Language*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Schuessler, A. (2007). *ABC Etymological Dictionary*. New York: University Of Hawai'i Press.
- Siddiqi, D. (2009). *Syntax within the Word economy, allomorphy, and argument selection in Distributed Morphology*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Siddiqi, D. & Harley, H. (2016). *Morphological Metatheory*. Amsterdam/Philadelphia:

John Benjamins Publishing Company.

Vainik, E. (2014). “Jumala jälgi ajamas” [Tracing back the word jumal ‘god’]. *Mäetagused* 58: 1-34

Genel Ağ Tabanlı Kaynakça

e-DİC = Dictionary (2021). <http://dictionary.reference.com/search?q=god>

(Erişim Tarihi: 07.04.2021)

e-NEW = Newadvent (2021). <http://www.newadvent.org/cathen/06608x.htm>

(Erişim Tarihi: 08.04.2021)

e-OX= Oxford (2021). <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/god?q=god>

(Erişim Tarihi: 08.04.2021)

e-BAR = Barleby (2021). <http://www.bartleby.com/61/21/G0172100.htm>

(Erişim Tarihi: 09.04.2021)

e-ETY = Etymonline (2021). https://www.etymonline.com/word/*dyeu?ref=etymonline_crossreference

(Erişim Tarihi: 09.04.2021)

e-İSAM = İslam Ansiklopedisi (2021). <https://islamansiklopedisi.org.tr/allah>

(Erişim Tarihi: 10.04.2021)

e-BRT = Brintannica (2021). <https://www.britannica.com/topic/Allah>

(erişim: 12.04.2021)

e-ETY1=Etymonline(2021).https://www.etymonline.com/word/Elohim?ref=etymonline_crossreference

(Erişim Tarihi: 13.04.2021)

e-LEX = Lexico (2021). <https://www.lexico.com/definition/molimo>

(Erişim Tarihi: 13.04.2021)

e-LEX1 = Lexico (2021). <https://www.lexico.com/definition/molimo>

(Erişim Tarihi: 13.04.2021)